

ქართველები ფერარა-ფლორენციის კრებაზე (XIII-XV სს.)

საქართველოსა და რომის ინტერესთა სხვადასხვაობა განსაკუთრებით ნათლად გამოჩნდა XV საუკუნიდან. ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლის წინა პერიოდში ქართული ეკლესიისა და საქართველოს ხელისუფალთა შეუდრეკელი ბრძოლა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის დამოუკიდებლობისა და თვითმყოფადობის დაცვისათვის პირველად რელიეფურად გამოჩნდა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაზე.

საქართველოში პაპის გავლენის გაძლიერებისაკენ სწრაფვა მჭიდროდ დაუკავშირდა, საერთოდ, აღმოსავლეთში რომის რელიგიურ-პოლიტიკური ჰეგემონიის გავრცელებისათვის სწრაფვას, რის მიღწევასაც იგი სხვადასხვა მეთოდით ცდილობდა. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ლათინთა პროპაგანდის მიხედვით კათოლიკურ და მართლმადიდებლურ დოგმატებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება არ იყო, ისეთი შთაბეჭდილება უნდა შექმნილიყო, რომ რომს დასახული მიზნის მისაღწევად საქართველოში სერიოზული დაბრკოლება არ შეხვდებოდა. ასეთი სულისკვეთებითაა განმსჭვალული გვიანდელი შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპაში შექმნილი დოკუმენტური და ნარატიული წყაროები.¹

ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაზე ასევე კარგად გამოჩნდა ქართული ეკლესიისა და საქართველოს ხელისუფალთა პოზიცია კათოლიკური ეკლესიის მიერ შემოღებული დოგმატური ნოვაციების წინააღმდეგ.

XV ს-ის დასაწყისიდან ბიზანტიის იმპერიის ნარჩენები ოსმალთა შეტევას ველარ უმკლავდება და მისი სამეფო კარი დახმარებას ითხოვს დასავლეთ ევროპაში. პაპმა ევგენიუს IV-მ (1431-1447) გადაწყვიტა კონსტანტინოპოლისათვის დახმარება აღეთქვა იმ შემთხვევაში,

1 ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების წინარე პერიოდის პოლიტიკური და ეკლესიებს შორის ურთიერთობის მიმოხილვა ვრცლად იხ. Ватейшвили Д. Л., Грузия и европейские страны, т. I. Грузия и Западная Европа XIII- XVII века, в двух книгах, кн. 1, Москва, 2003, с. 169-176.

თუ იგი ეკლესიების გაერთიანებაზე, უნიაზე, დათანხმდებოდა. ეკლესიათა შეერთებისათვის პაპის ინიციატივით მოწვეული იქნა ე.წ. ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრება (1438-1439).²

2 მწირია ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების წყაროები. კრების აქტები, რომლებიც იწერებოდა ლათინურ და ბერძნულ ენებზე, დაიკარგა. შემორჩენილია მხოლოდ ბერძნებსა და ლათინებს შორის მოლაპარაკებების ანონიმური მოთხრობა დაწერილი ბერძნულ ენაზე, რომელშიც არის მოკლე ამონაწერები კრების მუშაობის შესახებ. მკვლევრები ამ ტექსტს მიაწერენ მიტელენის მიტროპოლიტ დოროთეს. რამდენადაც დოროთე იყო თავგამოდებული უნიატი და თავისი ნაშრომისათვის პაპისგან მიიღო ფულადი ჯილდოც კი მიიღო, ამდენად ეს წყარო არ არის მიუკერძოებელი (Hefele C. J., *Histoire des Conciles*, t. VII partie 2-me, Paris 1916, p. 957; Frommann Th., *Kritishe Beitrage zur Geschichte des Florentiner Kircheneinigung*, Halle, 1872 p. 69-82; Gill J. *Quae supersunt Actorum Graecorum Concilii Florentini*, Koma, 1953, p. LXI-LXIX).

ფლორენციის კრების აქტების უმნიშვნელოვანესი წყარო არის ბერძენი დიაკვნის, წმ. სოფიის ტაძრის ეკლესიარხის, სილვესტერ სიროპულოსის ნაშრომი, რომლის ბერძნული დედანი ლათინურ თარგმანთან ერთად პირველად გამოსცა ინგლისელმა დღვისმეტყველმა რობერტ კრეიტონმა: *Vera Historia unionis non verae inter Grecos et Latinos: sive Concilii Florentini exactissima narratio, Graece scripta per Sylvestrum Syropulum Magnum Ecclesiarcham etc.* Haaga, 1660. მისი სათაური ქართულად: „ისტორია ბერძნებსა და ლათინებს შორის არაჭეშმარიტი უნიის, ანუ ზუსტი გადმოცემა ფლორენციის კრების ისტორიისა დაწერილი ბერძნულად სილვესტერ სიროსპულოს მიერ“. სიროპულოსის „მოგონებების“ ეს ლათინური თარგმანი აღიარებულია როგორც არადაამაკმაყოფილებელი. ამან განაპირობა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების ამ უმნიშვნელოვანესი წყაროს მიმართ უნდობლობა. მასში მრავალადაა ფაქტობრივი შეცდომა, რომელთაგან საქართველოსთან დაკავშირებული რამდენიმე მაგალითი ნაჩვენებია იქნება წინამდებარე სტატიაში. იმის გამო, რომ ქართველი მკვლევარები ო. ყუყუნაძე და ჯ. ვათეიშვილი სიროპულოსის 1660 წლის გამოცემით სარგებლობდნენ, მათ გამოკვლევებში არის ის უზუსტობანი, რომლებიც აღნიშნულია წინამდებარე სტატიის შესაბამის ადგილებში. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დასახელებული ისტორიკოსები ვერ ისარგებლებდნენ 2010 წელს გამოცემული წიგნით, რადგან მათი ნაშრომი მრავალი წლით ადრე დაიწერა. დასახელებული გამოცემის შეფასება იხ. ბერძნულიდან რუსულ ენაზე მთარგმნელის ა. ზანემონეცის შენიშვნაში. Воспоминания о Ферраро-Флорентийском соборе (1438-1439). В 12 частях / Перевод с греческого, вступительная статья, комментарии и указатели диакона Александра Занемонца, СПб., 2010, с. 20. საჭიროა იმის გათვალისწინება, რომ ს. სიროპულოსი იყო მოწმე და მონაწილე კრების მომზადების, მისი მსვლელობის და უნიის მიღების, მაგრამ უნიის მოწინააღმდეგე იყო, როგორც თვითონვე აღნიშნავდა, უნიას ხელი მოაწერა თავისი სინდისის საწინააღმდეგოდ. ამის გამო „მოგონებების“ ავტორი არ არის ყოველთვის მიუკერძოებელი. სიროპულოსის ნაშრომის ამ ნაკლის შესახებ აღნიშნავდნენ ზემოთ დასახელებული თ. ფრომენი და ი. ჯილი. მეორეხარისხოვან წყაროს წარმოადგენს ანდრეა დე სანტა კროჩეს ფლორენციის საეკლესიო კრების მოკლე ისტორია: *Andrea di Santa Croce, advocatus consistorialis. Acta Latina Concilii Florentini*, ed. G. Hofmann, Romae, 1955. ფლორენციის უნიის ისტორიის მოკლე გადმოცემებს, უფრო სწორად მის ცალკეულ ეპიზოდებს, ვხვდებით რუსული პოლემიკური ხასიათის თხზულებებში. მათ შესახებ იხ. ყუყუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის. კრებ.: ქართული სამეფო-სამთავროების საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან, I, თბ., 1970, გვ. 15-16. არსებობს კი-

კრების მოწვევას მხარი დაუჭირა ბიზანტიის იმპერატორმა იოანე VIII პალეოლოგმა (1425-1448). 1436 წელს იმპერატორმა მართლმადიდებელ ქვეყნებში თავისი ხალხი დააგზავნა აგიტაციისათვის, რათა მათ წარმომადგენლებს მონაწილეობა მიეღოთ კრების მუშაობაში. ფერარაში ჩავიდა აღმოსავლეთის ეკლესიის 22 წარმომადგენელი. კრებას ესწრებოდა, აგრეთვე, ბიზანტიის იმპერატორი.

კრება მოიწვია რომის პაპმა ევგენიუს IV-მ და დაამტკიცა ბიზანტიის იმპერატორმა იოანე VIII პალეოლოგმა. კრების მუშაობაში მონაწილეობდნენ კონსტანტინოპოლის პატრიარქი იოსებ II; ალექსანდრიის, ანტიოქიის და იერუსალიმის პატრიარქების წარმომადგენლები; ვლახო-მოლდავეთის, კიევის და სრულიად რუსეთის მიტროპოლიტები; საქართველოს, ეფესოს, ტრაპიზონის, ირაკლიის, კიზიკის, სარდის, ნიკომედიის, ტირნოვოს და სხვ. წარმომადგენლები³ – სულ 700 კაცი.

პაპმა ვერ შეძლო ლათინური სახელმწიფოების მეთაურთა საეკლესიო კრებაზე ჩაყვანა. მას დაესწრო მხოლოდ ბურგუნდიის ჰერცოგი ფილიპე III კეთილი. კრების მსვლელობას თავიდანვე ისეთი პირი უჩანდა, რომ ბიზანტია კათოლიკური ევროპიდან სასურველ დახმარებას ვერ მიიღებდა და ასეც მოხდა.

ფერარის საეკლესიო კრებამ მუშაობა დაიწყო 1437 წლის 18 სექტემბერს. საერთოდ, კრება მიმდინარეობდა ჯერ ფერარაში (1438-1439), შემდეგ ფლორენციაში (1439-1442) და დასრულდა რომში (1443-1445). იგი კათოლიკური ეკლესიის მიერ აღიარებულია რიგით VIII მსოფლიო საეკლესიო კრებად. მართლმადიდებელი ეკლესია მის გადაწყვეტილებებს არ ცნობს.

კრებაზე დაწვრილებით განიხილეს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიებს შორის არსებული უთანხმოების საკითხები. განსაკუთრებით გამახვილდა ყურადღება დოგმატურ განსხვავებაზე, კერძოდ, ე. წ. ფილიოკვეზე (Filioque), რომელიც რომაულმა ეკლესიამ დაამატა რწმენის სიმბოლოებს. სხვა დოგმატური საკითხები იყო: გან-

დედ ერთი რუსული Сочинение “Господина Мануила, Великого Ритора о Марке, святейшем митрополите Ефесском, и о Соборе Флорентийском, и о Гемистеи Виссарионе с опровержением нечестивых сочинений”, отд. 3. То же и в Синаксаре его о св. Марке — в рус. пер. в “Христианском Чтении” т. 2 за 1886 г.

წინამდებარე სტატიაზე მუშაობისას ჩემი მთავარი დასაყრდენი იყო სიროპულოსის „მოგონებების“ 2010 წლის რუსული გამოცემა.

3 Воспоминания о Ферраро-Флорентийском соборе (1438-1439). В 12 частях / Перевод с греческого, вступительная статья, комментарии и указатели диакона Александра Занемонца, СПб., 2010, с. 74. სასულიერო პირთა განსხვავებულ რაოდენობას, თანაც მხოლოდ ბიზანტიიდან, რუსეთიდან და საქართველოდან გვთავაზობს იოანე ბატონიშვილი: „შეკრიბნეს მუნ ყოვლისა კერძოდ ამ აღრჩევით ოცდახუთნი ეპისკოპოსნი საბერძნეთით, რუსეთით და საქართველოდამ“ ბატონიშვილი იოანე, ხუმარსწავლა. კალმასობა, წ. II, თბ., 1991, 350.

საწმენდელი (სალხინებელი), მსოფლიო ეკლესიაზე რომის პაპის მეთაურობა, ევქარისტიის (ზიარების) შესრულების საიდუმლო.

კრების დაწყებამდე კონსტანტინოპოლიდან საქართველოსა და ტრაპიზონში გაიგზავნა გამოცდილი დიპლომატი ანდრონიკე იაგრიანი, რომელმაც ამ სახელმწიფოების წარმომადგენლები კონსტანტინოპოლში ჩაიყვანა. საინტერესოა, რომ სერბისა და საქართველოს ელჩები ტრაპიზონის იმპერატორის ნდობით აღჭურვილნიც იყვნენ. ანდრეა დი სანტა კროჩე წერდა: „სერბის პირველი ხელისუფლის მსახურთ და აზნაურთ ტრაპიზონის იმპერატორის მანდატი აქვთ, როგორც იბერიის მეფის ორატორს“⁴. საქართველოს ეკლესია იმდროს რომ ერთ-ერთ ძლიერ და გავლენიან ეკლესიად ითვლებოდა, კარგად გამოჩნდა საეკლესიო კრების მსვლელობის დროს და პაპების მიერ საქართველოში გაგზავნილ ეპისკოპოლებში, რომლებსაც უკვე გავეცანით.

ქართველები ჯერ კონსტანტინოპოლში მივიდნენ, იქ პატრიარქის ამაღლას შეუერთდნენ და შემდეგ იტალიაში გაემგზავრნენ. 1438 წლის 10 თებერვალს ვენეციის ნავსადგურში შევიდა რომის პაპის გალერეზი. ერთ მათგანში იმყოფებოდნენ ბიზანტიის იმპერატორი თავისი ამალით, მეორეში კი კონსტანტინოპოლის პატრიარქი, მასთან ერთად იმყოფებოდნენ წარმომადგენლები სომხეთიდან, საქართველოდან და რუსეთიდან.⁵

ერთხანს ბიზანტიელები საეკლესიო კრების მოწვევას ფიქრობდნენ კონსტანტინოპოლში, რითაც თავიდან აიცილებდნენ ზედმეტ ხარჯებს. ტერიტორიებზემცირებულ იმპერიის იმპერატორსა და ეკლესიას ეკონომიურად და ფინანსურად უჭირდა. ამიტომ ფიქრობდნენ, რომ კრებაზე ჩამოსული ლათინები უზრუნველყოთ მართლმადიდებელი ეკლესიების მიერ გამოგზავნილი თანხებით. ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების ისტორიკოსი სილვესტერ სიროპულოსი, რომელიც მხილველი და მონაწილე იყო საეკლესიო უნიისათვის ბიზანტიელების და, ზოგადად, მართლმადიდებლების სამზადისის, კრების მსვლელობის, მისი პერიპეტეებისა და შედეგების, მოგვითხრობს, რომ იმპერატორს შეეძლო გაწაფული ელჩები გაეგზავნა იმათთან, ვინც კრებას უნდა დასწრებოდნენ და მათთვის გამოეცხადებინათ, რომ ისინი თავიანთი საშუალებებით წასულიყვნენ ამ საღვთო საქმე-

4 Andrea di Santa Croce, advocatas consistorialis. Acta Latina Concilii Florentini, ed. G. Hofmann, Romae, 1955, p. 73. ციტირებულია: ყუყუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 16-17.

5 Laurent V., Le Mémoires du Grand Ecclésiastique de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence, Paris, 1971, p. 715. ტარდი ლ., უნგრეთ-საქართველოს ურთიერთობა XVI საუკუნეში, თბ., 1980, გვ. 17.

ში მონაწილეობისთვის. იქვე სიროპულოსი გამოთქვამს ვარაუდს, ვის რამდენი თანხის გაღება შეეძლო. მისი ვარაუდით, რუსეთის მიტროპოლიტი ფოტიუსი კონსტანტინოპოლში ჩამოვიდოდა დიდი სიმდიდრით და 100 ათასი პერპირით, საიდანაც იმპერატორი სულ იოლად მიიღება 50 ათას პერპირას. სიროპულოსს დიდი იმედი ჰქონდა საქართველოს პატრიარქის, რომელიც პირადად მიიღებდა მონაწილეობას საეკლესიო კრების მუშაობაში: კონსტანტინოპოლში „მოვა იბერიის კათალიკოს-არქიეპისკოპოსი (ისიც მდიდარია), [იმპერატორი] მას გამომართმევს 30 ათასს ან, სულ მცირე, 20 ათასს მაინც.“⁶ ამ დროს საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი იყო დავით III (1435/36-1438/39).

სიროპულოსის იმედი, რომ საქართველოს პატრიარქი პირადად მიიღებდა მონაწილეობას საეკლესიო კრების მუშაობაში, ცხადია, არ გამართლდა. იმ თანხაზე, რომელიც შეიძლებოდა იმპერატორს ქართველი პატრიარქისგან მიეღო, სიროპულოსის ნაშრომის რუსულ თარგმანში არაფერია ნათქვამი.⁷

საბოლოოდ კრების ადგილად განისაზღვრა იტალიის ქალაქი ფერარა, სადაც ჩავიდნენ მართლმადიდებელთა წარმომადგენლები. ლათინებმა არ დაიცვეს აღმოსავლელების სურსათით უზრუნველყოფის პირობა და ისინი თავის გამოსაკვებად იძულებულნი გახდნენ, დაეგირავებინათ და გაეყიდათ სამშობლოდან წამოღებული სხვადასხვა ნივთები.⁸

ლათინებს ეშინოდათ, რომ მართლმადიდებლებს შეიძლებოდა კრება მიეტოვებინათ და გაპარულიყვნენ ფერარადან, რომელიც მდებარეობს მდ. პოზე, ადრიატიკის ზღვის სიახლოვეს, კრების სხდომები

6 Воспоминания о Ферраро-Флорентийском соборе (1438-1439). В 12 частях / Перевод с греческого, вступительная статья, комментарии и указатели диакона Александра Занемонца, СПб., 2010, с. 35. უდრ. ჟუჟუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 15, რომელიც ძირითადად კრეიტონის გამოცემით სარგებლობდა. იგივე ცნობის შემდეგნაირ ვარიანტს ვკითხულობთ: „მარტო რუსეთის მიტროპოლიტი ჩამოიტანს ამ თანხას, აქედან იმპერატორი შესძლებს 20 ათასის მიღებას. ამდენსავე მისცემენ მას საქართველოს და სერბიის არქიეპისკოპოსები“.

ო. ჟუჟუნაძის ნაშრომის 17-18 გვერდებზე, სადაც ლაპარაკია ქართველი პატრიარქის მიერ 20 ათასის გადახდაზე, ვკითხულობთ: „იბერიის არქიეპისკოპოსმა გულმოდგინედ იზრუნა და იმპერატორს შეაცვლევინა ოცდაათი ათასი ფული-ოცი ათასზე. მას უხვად აქვს სიმდიდრე. მასთან არქიელი მივიდა და მისგან მხოლოდ ოცი მიიღო. რადგან იგი მთელი აღმოსავლეთის პატრიარქია და მაჰმადიანთა მფლობელობის ქვეშ იმყოფებოდა, ის სულთანს აძლევს ათას ფლორინს, იმისათვის, რომ პატრიარქად ეკურთხოს. მისთვის ფულის გადახდა მძიმე არ არის“. სიროპულოსის ნაშრომის რუსულ თარგმანში კი ლაპარაკია ზოგადად აღმოსავლეთის პატრიარქებზე, რომლებიც ათასობით ფლორინს უხდიან სულთანს და ასე ხდებიან პატრიარქები. Воспоминания ... с. 35.

7 იქვე, გვ. 171-172.

8 იქვე, გვ. 171-172.

გადაიტანეს ფლორენციაში. მიზეზად ის დაასახელეს, რომ ფერარაში ქოლერის ეპიდემიის საშიშროება არსებობდა, ფლორენცია კი უფრო დაცული ქალაქი იყო. ამ მდიდარ ქალაქში აღმოსავლეთიდან ჩამოსული კრების მონაწილეების უზრუნველყოფაც უკეთესად შეიძლებოდა.⁹

1439 წლის 5 ივლისს მართლმადიდებელთა წარმომადგენლების დიდმა ნაწილმა, რომელმაც ვერ გაუძლო იმპერატორისა და პატრიარქის ზეწოლას, ხელი მოაწერა ფლორენციის უნიას. სხვადასხვა წყარო გვისახელებს სხვადასხვა პიროვნებებს, ვინც ხელი არ მოაწერეს უნიას. სიროპულოსის მიხედვით ესენი იყვნენ: მარკოზ ეფესელი, ქართველები და სტავროპოლის ეპისკოპოსი, რომელიც უნიაზე ხელის მოწერის წინ ფლორენციიდან გაიპარა. სიმეონ სუბდალელის თქმულებაში კი დასახელებულნი არიან: მარკოზ ეფესელი, გრიგოლ იბერიელი, სოფრონი აგიელი და ისაია პერესტინელი.¹⁰ კონსტანტინოპოლის პატრიარქი უნიის მიღებამდე გარდაიცვალა. საქართველოს წარმომადგენლების მონაწილეობაზე ცალკე ვისაუბრებთ.

უნია მდიდარი უკმაყოფილება გამოიწვია მართლმადიდებელ ქვეყნებში. რამდენიმე წლის განმავლობაში, ყველამ, ვისაც ხელი ჰქონდა მოწერილი, უარყო იგი. ისინი აცხადებდნენ, რომ კრების გადაწყვეტილებები მიღებული იყო ლათინის სამღვდელოების მხრიდან მოსყიდვითა და მუქარით. ამგვარად, უნია უარყოფილ იქნა აღმოსავლეთის ეკლესიების უმეტესობის მიერ.

აღინიშნა, რომ იმპერატორმა ტრაპიზონსა და საქართველოში გაგზავნა გამოცდილი დიპლომატი კირ ანდრონიკე იაგრინი. როგორც ჩანს, ანდრონიკეს ამ ორ სახელმწიფოში თავისი დიპლომატიური უნარის გამოყენება დასჭირდა იქაური ეკლესიისა და მთავრობების დასაყოლიებლად, თავიანთი წარმომადგენლები გაეგზავნათ მათთვის მიუღებელ უნიისათვის გამიზნულ კრებაზე. მოვუსმინოთ სიროპულუსს: „ტრაპიზონსა და საქართველოში მან (იმპერატორმა – ე.მ.) გაგზავნა კირ ანდრონიკე იაგრინი. იქ გამგზავრებულმა წაიმუშავა ადგილობრივებთან და იბერიიდან მოიყვანა ორი ეპისკოპოსი და მეფის ერთ-ერთი არქონტი“ (თავადი).¹¹ სიროპულოსის „მემუარების“ ლათინური ტექსტიდან ვხვდებით ვათეიშვილი იმოწმებს: იაგრინი „იმყოფებოდა ამ მხარეში (საქართველო და ტრაპიზონი – ე.მ.). ადგილობრივმა მოსახლეობამ ის გულთბილად მიიღო. მან იბერიიდან წაიყვანა ორი ეპისკოპოსი, ერთი ელჩი და იბერიის მეფის განსაკუთრებული სენატორები...“ ვათეიშვილი ამონარიდს განმარტავს შე-

9 იქვე, გვ. 201-202.

10 Воспоминания ... с. 63.

11 იქვე, გვ. 62.

დეგნაირად: „სენატორებში, როგორც ჩანს, იგულისხმებოდნენ მეფე ალექსანდრე I-ის წარმომადგენლების გარდა, მისი სამი ვაჟი – ვახტანგი, დიმიტრი და გიორგი, რომლებიც ამის წინ მამამ დანიშნა სამეგრელოს, აფხაზეთისა და სამცხე-საათაბაგოს გამგებლებად...“ Ватейшвили Д. Л., Грузия и европейские страны, გვ. 185. ვფიქრობ, ამგვარი მოსაზრება არ უნდა ასახავდეს ისტორიულ რეალობას. ჯერ ერთი, უფლისწულები როგორ უნდა ყოფილიყვნენ გაწაფულნი ეკლესიის დოგმატურ საკითხებში, რომ მეფეს ისინი საეკლესიო კრებაზე გაეგზავნა. ძნელი დასაჯერებელია, რომ იგი სამ ვაჟს ერთდროულად გაგზავნიდა ხანგრძლივ და სახიფათო მოგზაურობაში. ამას გარდა, სენატორში რატომ უნდა ვიგულისხმოთ უფლისწული?

ციტირებულ ცნობაში ერთი გარემოება იპყრობს ყურადღებას, კერძოდ ის, რომ ანდრონიკე იაგრინს კონსტანტინოპოლში ჩაუყვანია სამი წარმომადგენელი საქართველოდან – ორი ეპისკოპოსი და ერთი საერო პირი. ამაზე იმიტომ ვამახვილებ ყურადღებას, რომ შემდეგში, ფერარაში საეკლესიო კრებაზე იმყოფებოდა ორი ქართველი – ერთი ეპისკოპოსი და მეორე საერო პირი.¹² მოსალოდნელია ორი ეპისკოპოსიდან ერთ-ერთმა, როდესაც იხილა უნიის საკითხთან დაკავშირებული ვნებათაღელვა კონსტანტინოპოლში, აღარ ისურვა იტალიაში გამგზავრება და სამშობლოში დაბრუნდა.

აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი ქვეყნების დელეგატები სერიოზულ ზეწოლას განიცდიდნენ პაპისა და ბიზანტიის იმპერატორის მხრიდან და მუდმივად მეთვალყურეობის ქვეშ იყვნენ. ამიტომ და უნიაზე ხელის მოწერისგან თავის აერიდების გამო, ს. სიროპულოსის გადმოცემით, ქართველი ეპისკოპოსი შემდეგნაირად მოიქცა: „მან ის ფლორინები, რომლებიც ჰქონდა, საიდუმლოდ წინდად მისცა, თავისი ტანსაცმელი და პირადი საგნები გაჭირვებულებს დაურიგა, თავი მოსულელა და გარკვეულ დრომდე როგორც გიჟი და მაწანწალა ისე დაიარებოდა. შემდეგ საიდუმლოდ გაიპარა და ჩვენ ისიც კი არ ვიცოდით სად იმყოფებოდა. ამიტომ ყველანი ვფიქრობდით, რომ უპატრონოდ გარდაიცვალა. [სინამდვილეში] ის იტალიის ოლქებსა და ქალაქებში დაიარებოდა და ჩვენ დაახლოებით სამი თვის განმავლობაში არაფერი ვიცოდით და არაფერი გაგვეგონა მის შესახებ. როცა ჩვენ ვენეციაში დავბრუნდით, შევიტყუეთ, რომ ის გამოჩნდა დიდ ქალაქ მოდენაში. ტირნოვოს [მიტროპოლიტმა], რომელსაც [ეპისკოპოსის მიმართ] მეგობრობა და თანაგრძნობა უბიძგებდა, წავიდა [მოდენაში] და ვენეციაში მოიყვანა. როცა [ეპისკოპოსმა] ისურვა გონს მოეგო, წინდი

¹² იქვე, გვ. 260-261.

დაიბრუნა და ჩვენთან ერთად დაბრუნდა [კონსტანტინოპოლში].¹³

ამგვარად, სიროპულოსის მიხედვით, ქართველი ეპისკოპოსი ფერარა-ფლორენციის კრების დასრულებამდე ფლორენციაში დარჩა და ბერძნებთან ერთად დაბრუნდა კონსტანტინოპოლში. მაგრამ არც ერთ წყაროში არ არის აღნიშნული, რომ რომელიმე ქართველმა ხელი მოაწერა უნიას.

მეორე ქართველი, საერო პირი, უკმაყოფილო იმ ძალადობით, რასაც ლათინები ჩადიდნენ, რომში წავიდა. არ ჩანს პაპის ქალაქში მისი ჩასვლის თავდაპირველი მიზანი, ცნობილია კი, რომ ის პაპმა თავისთან მიიწვია და ურჩია საქართველოს ეკლესიის რომის ეკლესიისადმი დამორჩილება, რაზეც ქართველმა ისეთი პასუხი გასცა, რომ პაპი გაოგნებული დარჩა.

საქართველოს წარმომადგენელმა სცადა, პაპისათვის დაემტკიცებინა ქართული ეკლესიის ერთგულება იესო ქრისტეს მცნებებისა და მოციქულთა ტრადიციებისადმი, განსხვავებით რომის ეკლესიისაგან, რომელმაც თავისი რელიგიური ნოვაციებით დაარღვია ყოველგვარი ზომიერება.¹⁴

ჩანს, უნიისადმი მისი უარყოფითი დამოკიდებულება იცოდა პაპმა, ამიტომ სანამ კრებაზე უნიის საკითხზე მსჯელობა და კამათი დასრულდებოდა, ის თავისთან მიიწვია და ურჩია ქართული ეკლესიის რომის ეკლესიისადმი დამორჩილება დაედასტურებინა საბოლოო დოკუმენტზე თავისი ხელმოწერით. კერძოდ, პაპმა ბრძანა: „გამიგია, რომ თქვენ [ქართველები] ჩვენსავით ქრისტიანები და კარგი ხალხი ხართ და ნამდვილად გიყვართ ეკლესია. რომის ეკლესია ყველა ეკლესიის დედაა და მისი მეთაური არის წმ. პეტრეს მემკვიდრე, ქრისტეს მოსაყდრე, მწყემსი, სამყაროს ყველა ქრისტიანის მასწავლებელი. ამიტომ თქვენ უნდა მისდით დედა ეკლესიას, მიიღოთ ყველაფერი, რასაც ის იღებს, დაემორჩილოთ მის არქიელს, რათა მან თქვენც გასწავლოთ, როგორ მოიპოვოთ სულიერი ხსნა.“ სიროპულოსი განაგრძობს: „[პაპმა], ორატორობდა რა, ამის მსგავსი სხვაც უთხრა, რაზეც ქართველმა უპასუხა: „ჩვენ, ღვთის წყალობით, ქრისტიანები ვართ და გვიყვარს და მივდევთ ჩვენს ეკლესიას. ჩვენი ეკლესია კი კარგად ინახავს იმას, რაც მიიღო ჩვენი უფალი ქრისტეს მოძღვრებიდან, წმინდა მოციქულების გადმოცემებიდან, მსოფლიო კრებებიდან და წმინდანებიდან... [ჩვენი ეკლესია] არავითარი სახით არ დაშორდა მათ მოძღვრებებს და არც დაუმატა და არც დააკლო რაიმე. რომის ეკლესიამ კი მიუმატა

13 Воспоминания...с. 260-261. შდრ. ჟუჟუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 18.

14 ჟუჟუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 19-20.

და გადალახა წმინდა მამების საზღვრები. ამიტომ იგი მოვიკვეთეთ ან დავეშორდით, წმინდად შევინახეთ რა წმინდა მამების [გადმოცემები]. [რომის ეკლესიას] კი ამის გამო მრავალი კეთილი შვილი მოაკლდა და დაკარგა. ასე რომ, შენმა ნეტარებამ უნდა იზრუნოს და იშრომოს, რათა მოიწვიოს ისინი ვინც დაკარგე, შეურიგდეს და გაერთიანდეს მათთან. ეს ადვილად მოხდება, თუ შენ წმ. სიმბოლოდან ამოგაღებ დამატებას. თუ მოინდომებ შენ ადვილად შეძლებ ამის გაკეთებას, რადგან ლათინელი ხალხები მოიწონებენ შენს გადაწყვეტილებასა და ბრძანებას, რადგან შენ მიაჩნისხართ წმ. პეტრეს მონაცვლედ, და ყველა წამოგვეყვება გულწრფელი სიყვარულით. მაშინ იქნები ყველა ქრისტიანის ნამდვილი პაპი და მამა, ერთადერთი მწყემსი, შენ ხელქვეით იქნება ყველა ერთიან სამწყსოდ.“ პაპი დარწმუნებული იყო, რომ ქართველს დაიმორჩილებდა და შეიძენდა როგორც უცხოენოვან, უბრალო, გაუნათლებელ და ბარბაროსს. როცა მისგან ასეთი რამე მოისმინა, დარჩა გაოგნებული.“¹⁵

როგორც ქართველმა დიდებულმა პაპს მოახსენა, ყველაფერი მასზე იყო დამოკიდებული, ის უნდა წასულიყო დათმობაზე, რათა მომხდარიყო ეკლესიების დაახლოება და ქართული ეკლესიის მიერ პაპის ავტორიტეტის აღიარება. ქართველი დელეგატის პასუხი, ფაქტობრივად, ასახავდა, მართლმადიდებელთა უმრავლესობის შეხედულებას რომის ეკლესიაზე, მაგრამ მათ გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებების, დაშინების და სხვა ზემოქმედების გამო ღიად ვერ განაცხადეს თავიანთი პრეტენზია და ხელი მოაწერეს უნიის აქტს.

ქართველმა საერო თავადმა ს. სიროპულოსთან საუბარში დაამტკიცა, რომ კარგად ერკვეოდა თეოლოგიურ საკითხებში. აი, რას მოგვითხრობს „მოგონებების“ ავტორი: „სხვა დროს იგივე ქართველი ესწრებოდა საკრებულო შეხვედრას, როდესაც მიმდინარეობდა საზეიმო ლიტურგია პაპის თანდასწრებით. ერთი კეთილშობილი კაცი, პროტონოტარი იოანე ლათინურ ენაზე ქადაგებდა. იქვე მახლობლად ჩვენც ვისხედით. იოანე ხშირად იმოწმებდა არისტოტელეს იმის დასამტკიცებლად, რასაც ლაპარაკობდა და ქადაგებდა. ქართველმა, როდესაც ეს მოისმინა, ხელით მიბიძგა. როცა მისკენ შევბრუნდი და ჩემი ინტერესის შესახებ ვანიშნე, რა უნდოდა, მან სთქვა: „რა არისტოტელე, არისტოტელე. არ არის კარგი არისტოტელე“. მაშინ მე შესტებით და სიტყვებით ვკითხე, მაშ რა არის კარგი, ქართველმა თქვა: „წმინდა პეტრე, წმინდა პავლე, წმინდა ბასილი, ღვთისმეტყველი გრიგოლი, ოქროპირი. არა არისტოტელე, არისტოტელე“. შესტებით, ხელით, მიმიკით ის

15 Воспоминания... с. 261-262. შდრ. ფუჟუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 19-20.

აჯავრებდა მოლაპარაკეს, ხოლო ყველაზე უფრო ჩვენ ყველას, ვინც ასეთ მასწავლებლებთან გადავედი.¹⁶ ს. სიროპულოსი საინტერესო დასკვნას აკეთებს ქართველი დიდებულის ეპიზოდის გახსენების შემდეგ. ეს იმიტომ გავიხსენეო, რომ მეჩვენებინა, როგორ შეირცხვინეს თავი არა მხოლოდ ჩვენი, ბერძნების, მნიშვნელოვანი ადამიანების წინაშე, არამედ უცხო ენაზე მოლაპარაკე და უბრალო ადამიანების წინაშე. გაუნათლებელი და ბარბაროსი აღმოჩნდაო პაპის მასწავლებელი. ყურადღებას იპყრობს სიროპულოსის ეპითეტები ქართველის დასახასითებლად, რაც ბერძნებისათვის დამახასითებელი ქედმაღლობის გამომჟღავნება იყო ზოგადად უცხოელების მიმართ.

ლათინი პროპაგანდისტები, როგორც ფლორენციის კრების თანამედროვენი, ისე შემდგომი პერიოდისაც, ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ და თავიანთი მომხრეები დაერწმუნებინათ, თითქოს ქართველებმა სხვებთან ერთად ხელი მოაწერეს უნიის აქტს. ანდრეა დი სანტა კროჩე წერს: „1439 წელს ქრისტეს აქეთ, მთვარის მეექვსე დღეს, ივლისში, მოხდა საზეიმო სესია ფლორენციის დიდ ტაძარში, სადაც ბერძნები ჩვენს სარწმუნოებაზე მოექცნენ და რომის ეკლესიას დაემორჩილნენ. იმპერატორი, ბერძნები, კეთილშობილნი, ტრაპიზონის იმპერატორის ელჩები, იბერიის მეფის ელჩები, რუსების არქიეპისკოპოსი და მათი ეპიკოპოსები და სხვა მრავალნიც, რომელთა რიცხვი ხუთასი იყო, ამათ ყველამ პაპის წინაშე მუხლი მოიყარა, გულზე ხელი დაირტყეს და როგორც წესი, ლათინური ჰიმნები იგალობეს: *Veni Creator Spiritus* და *Te Deum laudamus*. შემდეგ თავიანთი ბერძნული წესისამებრ დიდის სასოებით იგალობეს ბერძნულად და საზეიმო წირვაც შეასრულეს პაპისათვის. წირვის შემდეგ კარდინალმა ს. ანჯელომ წაიკითხა დეკრეტის ბულა ლათინურად, ბერძნულადაც წაიკითხა ბულა ერთმა ბერძენმა არქიეპისკოპოსმა. ბულა ერთ ქალაქდზე იყო დაწერილი ლათინურად და ბერძნულად. ბულას ერთ მხარეზე, რომელიც ლათინურად იყო, ხელი მოწერილი ჰქონდა პაპს, კარდინალებს და სხვა პრელატებს. მეორე მხარეს კი ბერძნულად იყო დაწერილი ისევე მშვენივრად, როგორც იყო ლათინურად და ხელი მოწერილი ჰქონდა იმპერატორს წითლად. ექვს პატრიარქს, ბერძენ არქიეპისკოპოსებს, ტრაპიზონელებს, **იბერიელებს** და რუსებს ხელი მოწერილი ჰქონდათ შავად.¹⁷

16 Воспоминания... с. 262. არისტოტელეს ავტორიტეტით თეოლოგების სპეკულაციის შესახებ იხ. Ватейшвили Д. Л., Грузия и европейские страны... გვ. 198-200.

17 Andrea di Santa Croc, advocatas consistorialis. Acta Latina Concilii Florentini, p. 73. ციტირებულია ო. შუჟუნაძის მიხედვით: XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 17.

ქართველები რომ არც უნიის აქტზე ხელმოწერას დასწრებიან და არც საზეიმო წირვას, ამაზე ზემოთ უკვე ითქვა. ანდრეა სანტა კროჩე არც ზოგიერთი სხვა ქვეყნის იმ წარმომადგენლებს ასახელებს, რომლებმაც უარი თქვეს უნიის აღირებაზე.¹⁸

დაზუსტებას მოითხოვს ჯ. ვათეიშვილის მოსაზრება, თითქოს საქართველოს წარმომადგენლების მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება საეკლესიო კრების მიზნებისადმი განპირობებული იყო იმით, რომ ისინი თავიანთ მონაწილეობას განიხილავდნენ მხოლოდ თურქების წინააღმდეგ დახმარების მიღების სურვილიდან გამომდინარე. „როდესაც ისინი დარწმუნდნენ ამის შეუძლებლობაში, დატოვეს კრება ისე, რომ დასკვნით აქტზე ხელი არ მოაწერეს“.¹⁹

დღეისათვის ცნობილი წყაროებიდან ჩანს, რომ საქართველოს წარმომადგენლები კრებას დაესწრნენ, უპირველეს ყოვლისა, საეკლესიო განხეთქილების აღმოფხვრის მიზნით. ალბათ, გარკვეულ როლს კატასტროფის წინაშე მდგომი ბიზანტიისადმი სოლიდარობაც გარკვეულ როლს თამაშობდა. XV საუკუნის 30-იან წლებში თურქები ჯერ კიდევ პრობლემებს არ უქმნიდნენ საქართველოს. ქართველები რომ ძირითადად დოგმატური საკითხების მოგვარებისთვის დაესწრნენ კრებას, კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს ქართლის მეფე კონსტანტინე II-ის ელჩის კირ ნილოს პაპთან ვიზიტი 1496 წელს, რაზეც ლაპარაკია ამ სტატიის დასასრულს.

* * *

საინტერესოა საეკლესიო კრების მონაწილე საქართველოს წარმომადგენლების ვინაობის და მათი საქციელის გარკვევა. ზოგიერთი შტრიხი მათ შესახებ შემოგვინახა ქართულმა მწერლობამ. კრების წერილობითი წყაროები, ამ მხრივ, უაღრესად მწირია. როგორც აღინიშნა, ს. სიროპულოსი პირველად ამბობს, რომ ანდრონიკ იაგრინმა საქართველოდან კონსტანტინოპოლში ჩაიყვანა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენლები – ორი ეპისკოპოსი და მეფე ალექსანდრე I დიდის ელჩი,²⁰ ე.ი. სულ სამი პიროვნება. ბერძნებთან

18 ანდრეა სანტა კროჩეს ცნობას უნდა ემყარებოდეს მ. დალანიძე, როდესაც წერს: „ფერარა-ფლორენციის კრების (ესე იგი XVII მსოფლიო კრების) დადგენილებები, რომელთა ჩამოყალიბებაში მონაწილეობდნენ, როგორც ქრისტიანული დასავლეთის, ისე ქრისტიანული აღმოსავლეთის მამები (მათ შორის ქართველი სამღვდელოების წარმომადგენლები), კანონიკურად დღემდე უფლებამოსილია და ერთიანი, განუყოფელი, საყოველთაო, კათოლიკე ეკლესია, თუნდაც სულიერ განზომილებაში, ღმრთისა და ღმრთის ერის (– მისი ეკლესიის) თვალში დღესაც არსებობს“ ლაღანიძე მ., ისევ კათოლიკეობისა და ეროვნულობის გამო, გვ. 17.

19 Ватейшвили Д. Л., Грузия и европейские страны... გვ. 208.

20 Воспоминания... с. 62.

ერთად იტალიაში ჩავიდნენ მხოლოდ ორნი – ერთი ეპისკოპოსი და მეფის ელჩი – საერო პირი გიორგი, საქართველოს მეფე ალექსანდრე I-ის ძმისწული ან დისწული, როგორც სიროპულოსის ნაშრომის რუსულად მთარგმნელი და კომენტატორი ფიქრობს.²¹ მეორე ეპისკოპოსი კი, სავარაუდოდ, კონსტანტინოპოლიდან სამშობლოში დაბრუნდა.

ხუთი რუსული თქმულებიდან, რომლებიც ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების შესახებ გადმოგვცემს,²² ერთში, რომელიც სიმეონ სუზდალელს ეკუთვნის, ნათქვამია, რომ ქართველ მიტროპოლიტს გრიგორი ერქვა, ხოლო „მგზავრის“ ავტორის მიხედვით მისი სახელი იყო იოანე.²³

იმავე ავტორის თანახმად, ის ქართველი მიტროპოლიტი, რომელმაც არ მოაწერა ხელი, იყო გრიგორი, მაშინ, როდესაც ის სხვაგან მოხსენიებულია როგორც ივანე.²⁴ სხვადასხვა ცნობებით, ერთი მიტროპოლიტი იყო, მეორე კი – ეპისკოპოსი ან მათ შორის ერთი ეპისკოპოსი იყო, მესამე – თავადი-ერისკაცი. ო. ჟუჟუნაძის ვარაუდით, ეპისკოპოსები უნდა ყოფილიყვნენ მანგლელ-თბილელი იოანე და გრიგორი, ჯერ იოანე, რომელიც ეპარქიის ეპისკოპოსადაა დასახელებილი 1432, 1440 და 1441 წლებში, გრიგორი კი 1442 წელს.²⁵

სანამ საუბარს გავაგრძელებ კრებაზე ნამყოფი ქართველების შესახებ, გავეცნოთ იოანე ბატონიშვილის შესანიშნავ „ხუმარსწავლაში“ მოცემულ იმ პარაგრაფს, რომელსაც ჰქვია „ქლორენციისა კრებისათვის“:

„შემდგომად დროსა ბერძენთა მეფის იოანე მეშვიდისა, ძისა მანუელისასა, იქმნა კრება ქლორენციასა შინა ეგვიპტის მეოთხისა პაპისასა, წელსა ქრისტეს აქეთ 1439... შეკრიბეს მუნ ყოვლის კერძოდამ აღრჩევით ოცდახუთნი ეპისკოპოსნი საბერძენეთით, რუსეთით და საქართველოდამ ოდეს დანიშნულსა დღესა შეკრბენ დანიშნულსა ადგილსა შინა, მოიღეს წინადადებანი ესე: სული წმინდა მამისა და ძისაგან გამოსრული, განსაწმენდელი და უცომოთი შეწირვა და ცომოვანითაცა, ნათლისღებასა ზედა ვითარცა არს, ნათელს იღებს მონა თუ მხევალი, ესე სახელითა მამისათა ამინ და ძისათა ამინ და სულისა წმინდისათა

21 იქვე, გვ. 260.

22 Павлов А., Критические опыты по истории древнейшей греко-русской полемики против латинян, СПб., 1878; Попов А., Историко-литературный обзор древне-русских полемических сочинений против латинян (XI-XV вв.), М., 1875; Лихачев Н. П., Инока Фомы слово похвальное о благоверном великом князе Борисе Александровиче. Памятники древней письменности и искусства, вып. 168, 1908; ჟუჟუნაძე ო., XVსაუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 14.

23 ჟუჟუნაძე ო., დასახ. ნაშრ., გვ. 21-22.

24 იქვე, გვ. 23.

25 იქვე, გვ. 26.

ამინ. აგრეთვე პაპისა პირველყოფა ყოველთა სამღუდელთა ზედა ყოველსა ქუეყანასა შინა და სხვა კანონნი და დღესასწაულნი ერთად იქმნებოდეს და ამას ზედა მოაწერეს კელი ბერძენთა და რუსთა, გარნა ანტიოხიისა პატრიარხმან არა მოაწერა კელი, არცა ქართველთ ეპისკოპოსმან ახტალისამან დანიელმან და თავადმა ჩერქეზისშვილმან ნიკოლაოზ... ხოლო იმერეთისა ეპისკოპოსმან იაკობ შემოდგომელმან მოაწერა კელი... კუალად ბერძენთა უარყვეს მასვე წელსა შინა თვესა ივლისსა ყოველივე წინადადება ლათინთა და დაამტკიცეს პირველთა კრებათაგან დამტკიცებული სიმვოლო.²⁶

გარსევანიშვილების გენეალოგიის ნუსხა დაცულია გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში. მასში მოცემულია გორის ამ ღვაწლმოსილი გვარის, ოქონის საკათედრო ტაძრის წინამძღვრების და, ზოგადად, ამ გვარის მამაკაცების შესახებ უაღრესად ლაკონური ცნობები, კერძოდ, ვინ ვისი შთამომავალი იყო. ზოგიერთი მათგანის დამსახურების შესახებ მოცემულია ნუსხისათვის დართულ „სხოლიონში“:

ნუსხის თავდაპირველი მოკლე ვარიანტი შედგენილია 1862 წელს ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ალექსანდრე სვიმონის ძე გარსევანიშვილის მიერ, მას კონსულტაციას უწევდა ასევე ცნობილი საეკლესიო და საზოგადო მოღვაწე, მრავალი წიგნის რუსულიდან მთარგმნელი იესე გარსევანის ძე გარსევანიშვილი

აღ. გარსევანიშვილმა საგვარეულო ნუსხის „გ“ შენიშვნა მთლიანად დაუთმო თავისი გვარის ერთ-ერთი წარმომადგენელის, „მეცნიერ ეპისკოპოს სოფრონის“ ფერარაში საეკლესიო კრებაზე ყოფნის საკითხს.

„გ. რომის პაპამან ინოკენტი, ჟამსა საბერძნეთისა კეისრისა იოანე პალეოლოღისა; წელსა ჩულბ (1432), ჰყო, შესაერთებლად აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა ეკლესიათა, კრებაჲ იტალიის ქალაქსა შინა ფლორენციასა და მოუწოდა ყოველთა სამეფოთაგან მღვდელმთავართა. რუსეთის მხრით იყვნენ მიტროპოლიტი ისიდორე და სხვანი; საბერძნეთიდან მიტროპოლიტი მარკოზ – მოადგილე იერუსალიმისა და ანტიოქიისა პატრიარხთა და სხვანი, ხოლო საქართველოდამ მიტროპოლიტი სოფრონი კრებულითა და ესე მეცნიერი ეპისკოპოსი სოფრონი. ესე ღირსნი მამანი წარგზავნა ქართველთა მეფემან ალექსანდრე პირველმან კონსტანტინე მეფის ძემან. ოდესცა მოიწია ჟამი კელისმოწერისა ფლორენციისა კრებისა განჩინებასა ზედა, წმიდანი ესე მამანი ქართველნი, თანახმად ბერძენთა მიტროპოლიტის მარკოზისა, არა ეთანხმნენ, არა რომელსამე ჰაზრსა შინა ფლორენციისა

26 ბატონიშვილი იოანე, ხუმარსწავლა. კალმასობა, წ. II, თბ., 1991, გვ. 350.

(ფრანგთა) კრებას, და ფარულად წამოვიდნენ ფლორენციით ქალაქსა ვენეციასა, ხოლო ვენეციით კონსტანტინოპოლს (სტამბოლსა) და იქიდან წელსა ჩულგსა, მოვიდნენ ქართლადვე. შემდგომად რაოდენისამე ჟამისა, აღილო რა, წელსა ჩუნგ (1453), მაჰმად მეორემან კონსტანტინოპოლი, ჟამთა ბერძენთა იმპერატორისა კონსტანტინე მეთერთმეტისა პალეოლოლოსისა, ეკლესიანი რომისა (დასავლეთისა) და აღმოსავლეთისა დაჰშთენ დღევანდლამდე შეურთებლად.²⁷

ეპისკოპოსი (მეცნიერი) სოფრონი იყო მეფე კონსტანტინე I-ის დეკანოზის, მარკოზ გარსევანიშვილის ვაჟი, რომელიც საგვარეულო ნუსხაში არის ოთხმოცდამეჩვიდმეტე.

ალ. გარსევანიშვილის მონათხრობს ახლავს ზოგიერთი უზუსტობა: საეკლესიო კრება ფერარაში არ მიმდინარეობდა 1432-1433 წლებში (უნდა იყოს 1438-1439 წლები); კრების მუშაობის შესახებ არსებული არც ერთი წერილობითი წყარო არ იცნობს მასში მონაწილე ორი ქართველის ერთნაირ სახელს – სოფრონს. მაგრამ ის ინფორმაცია, რომელიც მოცემულია საგვარეულო ნუსხაში, საინტერესოა. სიმართლეა, რომ ქართული დელეგაცია ფერარაში საქართველოს მეფემ, ალექსანდრე დიდმა გაგზავნა. ისიც სიმართლეა, რომ ქართველებმა უარი თქვეს კრების გადაწყვეტილებაზე ხელის მოწერაზე, საიდუმლოდ მიატოვეს ფერარა და სამშობლოში გამოემგზავრნენ.

აქ განსაკუთრებით საინტერესოა ის, რაც კრების მონაწილე ქართველებს ეხება. იოანე ბატონიშვილის მიხედვით, საეკლესიო კრებას საქართველოდან სამი წარმომადგენელი ესწრებოდა (საქართველოდან სამი წარმომადგენლის წასვლას გვამცნობს სიროპულოსიც). ორმა მათგანმა, ახტალის ეპისკოპოსმა დანიელმა და თავადმა ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილმა – „აღმწერმან საგალობელთა და დასადებელთა ქართველთ წმინდათასა“ (სიროპულოსიც ამბობს, რომ ერთი მაღალი წარმოშობის საერო პირი იყო. ეპისკოპოსი შეიძლება ის იყო, რომელიც კონსტანტინოპოლში ჩავიდა, საიდანაც უკან დაბრუნდა?) ხელი არ მოაწერა საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებას, ხოლო მესამემ, იმერეთის ეპისკოპოსმა იაკობ „შემოდგომელმა“ (ალბათ, შემოქმედელი, გურიიდან) მოაწერა (ის ხომ არ არის კრებიდან რომ გაიქცა და შემდეგ ფლორენციაში დააბრუნეს, საიდანაც ბერძენ იერარქებთან ერთად კონსტანტინოპოლში დაბრუნდა?).

არ შეიძლება ანგარიში არ გაეწიოს ს. სიროპულოსის გადმოცემას, რომლის მიხედვით ორი ქრთველიდან ერთი სასულიერო, ხოლო მეორე საერო პირი იყო. საერო პირს სიროპულოსი, როგორც ვნახეთ,

27 გორის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, №160. ქვეყნდება პირველად.

პირადად და საკმაოდ კარგად იცნობდა და საინტერესო ცნობები დაგვიტოვა მის შესახებ. რაც შეეხება მეორეს, სასულიერო პირს (მიტროპოლიტი ან ეპისკოპოსი), იგივე ავტორი იმასაც პირადად იცნობდა, მაგრამ მისი სურათი ბუნდოვანია. აღნიშნულის მიხედვით სიროპულოსის გადმოცემას უნდა დავეყრდნოთ, სანამ ახალი ცნობები არ აღმოჩნდება საეკლესიო კრებაზე წასული ქართველების შესახებ.

დასასრულ, მოკლედ მაინც უნდა განვიხილოთ ერთი საკითხი: საყურადღებოა, რომ ბატონიშვილი ყურადღებას ამახვილებს ანტიოქიის პატრიარქის მიერ უნიაზე ხელის მოწერლობაზე. ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების მასალებში არ ჩანს ანტიოქიის პატრიარქის მონაწილეობა, მისი წარმომადგენელი კი ნამდვილად ესწრებოდა კრებას. ისიც ჩანს, რომ იოანე ბატონიშვილი ანტიოქიის საპატრიარქოს და საქართველოს ერთ, ანტიუნიატურ ბანაკში მოიაზრებს.

ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებაში ქართველი სასულიერო პირების მონაწილეობის შესახებ მოცემულია ქ. გორის გამოჩენილი გვარის, გარსევანიშვილების გენეალოგიის ნუსხისათვის დართულ ერთ-ერთ შენიშვნაში. ფერარაში საქართველოს ერთმა წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ უნიის აქტზე ხელის მოწერა ქართველებს აუკრძალა ანტიოქიის პატრიარქმა და მისი სიგელიც წარადგინა. იოანე ბატონიშვილი აღნიშნავს, რომ ანტიოქიის პატრიარქმა უნიაზე ხელი არ მოაწერა. ანტიოქიის პატრიარქზე ყურადღებას ვამახვილებ იმიტომ, რომ მან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა XV ს. მეორე ნახევარში ერთიანი ქართული ეკლესიის გახლეჩვასა და ასევე ქვეყნის დაშლაში.

მართალია, ქართველები საეკლესიო კრებაზე ქართულ ეკლესიას წარმოადგენდნენ და მის ინტერესებსა და ავტორიტეტს იცავდნენ, მაგრამ შეიძლება ვარაუდის გამოთქმა, რომ ორივე თუ არა, ერთი ეპისკოპოსი სამცხიდან იყო. ამგვარი ეჭვის საფუძველს იძლევა სიროპულოსის ნათქვამი, რომ ქართველმა, „მას შემდეგ რაც (უნიასთან დაკავშირებული – ე. მ.) კამათი შეწყდა, რალაცნაირად შეიტყო, რომ გაერთიანება მზადდება ცუდი ხერხებით, პირველ რიგში, მარტო მოვიდა არქიელებთან და ჩვენთან და გვიჩვენა ანტიოქიის პატრიარქის სიგელი, რომელიც მათ უკრძალავდა, არც დაუმატონ და არც მოაკლონ, თუნდაც ერთი იოტის და ხაზის ოდენა.“²⁸

XV საუკუნიდან, ერთიანი ფეოდალური მონარქიის დაშლის პროცესში, სამხრეთი და დასავლეთი საქართველოს ეკლესიების საქმეებში ანტიოქიის პატრიარქების ჩარევის მცდელობა ჩანს. ისინი თვალს

28 Воспоминания... с. 260. განსხვავებული შინაარსობრივი თარგმანი იხ. ჟუჟუნაძე ო., XV საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს საგარეო ურთიერთობის ისტორიისათვის, გვ. 18.

ადევნებენ საქართველოს შიდაპოლიტიკურ ვითარებას და ხედავენ, რომ ჩნდება სეპარატიზმის კერები, იქმნება ქვეყნის საქმეებში ჩარევის და ადგილობრივი ხელისუფლების დამოუკიდებლობისკენ წაქეზების და ცალკეული ქართული პოლიტიკური ერთეულების ეკლესიებზე გავლენის გავრცელების შესაძლებლობა. მაშინ დამოუკიდებლობის მოპოვება ამა თუ იმ პოლიტიკურ ერთეულს შეეძლო მხოლოდ ეკლესიის მხარდაჭერით.

ანტიოქიის საპატრიარქოს ყურადღება პირველად სამცხემ მიიპყრო, სადაც ეკლესიის სეპარატიზმისაკენ გადახრა ყველაზე ადრე დაიწყო და მის მეთაურად მაწყვერელი ეპისკოპოსები გამოვიდნენ. გერასიმე მაწყვერელის მიერ მცხეთის კათალიკოსისათვის მიცემული ერთგულების წიგნიდან (თარიღდება 1414-1426 წლებით) ვიგებთ, სამცხეში საქმე იქამდე მისულა, რომ მაწყვერელი ეპისკოპოსები საქართველოს პატრიარქს აღარ მოიხსენიებდნენ. მაწყვერელის მხრიდან დამოუკიდებლობის გამოვლენის გამჟღავნება იყო მის მიერ ვარძიის მონასტრის მითვისება და მისი დიაკონის კურთხევა,²⁹ რაც მცხეთის პატრიარქის პრეროგატივას წარმოადგენდა. ყოველივე ეს, თეორიულად, სამცხის ეკლესიის საქართველოს ეკლესიიდან გასვლას ნიშნავდა. იმავე საბუთში ჩანს, საით ჰქონდათ ორიენტაცია მაწყვერელებს. მცხეთის პატრიარქის ანტიოქიის პატრიარქით ჩანაცვლება მნიშვნელოვანი იყო სამცხის მთავრების მიერ ანტიოქიის პატრიარქის მხარდაჭერის მოსაპოვებლად, რომელსაც გარკვეული გავლენა ჰქონდა მაშინდელ ახლო აღმოსავლეთში, ბერძნულ-ბიზანტიურ სამყაროში. სამცხის ეკლესია-ანტიოქიის საპატრიარქოს ურთიერთობის ეს პერიოდი დაემთხვა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრებას, თუმცა ამ დროს სამცხის ეკლესიის სეპარატიზმი უკვე აღკვეთილი იყო, მაგრამ ანტიოქიის პატრიარქის გავლენა კვლავ იგრძნობოდა. რაც შეეხება მეორე წარმომადგენელს, ის შეიძლება მართლაც მანგლელთბილელი ეპისკოპოსი იყო.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ წყაროების მიხედვით, საქართველოს წარმომადგენლები, მართალია, რომის ეკლესიასთან შეერთების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, მაგრამ კრების მსვლელობისას ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად და განსხვავებულად მოქმედებდნენ. ესეც იმაზე უნდა მიგვანიშნებდეს, რომ ისინი ერთმანეთის მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი ეკლესიებიდან იყვნენ.

1439 წლის ივლისში ორი ეკლესიის გაერთიანებას მართლმადი-

29 ქართული სამართლის ძეგლები, III. საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.) ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1970, გვ. 183.

დებელი ეკლესიის წარმომადგენელთა უმრავლესობამ მოაწერა ხელი. მათ შორის, იოანე ბატონიშვილის მიხედვით, გურიის ეპისკოპოსმაც, რომელიც, ვფიქრობ, იმერეთის სამეფოში არსებულ განწყობილებას გამოხატავდა. ყოველივე ეს იყო დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის მცხეთიდან ჩამოშორების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობა.

ფერარა-ფლორენციის უნია არ შევიდა ძალაში არც ბიზანტიაში და არც აღმოსავლეთის სხვა რომელიმე მართლმადიდებელ ეკლესიაში. ფლორენციის უნია ოფიციალურად უარყოფილი იქნა იერუსალიმის საეკლესიო კრების მიერ.

იერუსალიმის კრება მიმდინარეობდა 1443 წლის აპრილში. ამ კრების შესახებ არსებობს ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებანი: კათოლიკეები საერთოდ უარყოფენ ასეთი კრების ჩატარების რეალურობას. მართლმადიდებლებისათვის კი ის მომხდარი ფაქტია. ერთადერთი დოკუმენტი, რომელიც იერუსალიმის 1443 წლის კრების შესახებ გვამცნობს, არის მისი გადაწყვეტილება უნიის უარყოფაზე. მას ხელი მოაწერა აღმოსავლეთის სამმა პატრიარქმა: იოაკიმე იერუსალიმელმა (დაახლ. 1426-1463/64), ფილოფეი I-მა ალექსანდრიელმა (დაახლ. 1435 ან 1437 – დაახლ. 1459), დოროთე II (1436-1453) ანტიოქიელმა (მსოფლიო პატრიარქებიდან არ ესწრებოდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქი) და კაპადოკიის კესარიის მიტროპოლიტმა არსენმა, რომელიც დოკუმენტში მოიხსენიება მთელი აღმოსავლეთის ეგზარქოსად.

კრების გადაწყვეტილება დაწერილია ბერძნულ ენაზე და ცნობილია XV-XVI საუკუნეთა ორი ხელნაწერით. არსებობს მისი ორი სლავური თარგმანი, რომელიც გამოჩნდა კრების დამთავრებისთანავე.

იერუსალიმის კრება რომ 1443 წელს ჩატარდა, ეჭვს იწვევს იმის გამო, რომ არ არსებობს თანამედროვეთა ცნობები მისი მუშაობის შესახებ. პესიმისტურად განწყობილმა მკვლევრებმა ყურადღება მიაქციეს იმასაც, რომ კრების აქტის ენა უალრესად მარტივია ბიზანტიური საქმის წარმოების ენასთან შედარებით.

მკვლევართა იმ ჯგუფს, რომელიც თვლის, რომ კრება ნამდვილად ჩატარდა, ამის საბუთად მიაჩნია მისი დადგენილების ორი ხელნაწერი, რომლებიც 1443 წლის მოვლენების თანადროულია.³⁰ ასევე მნიშვნელოვანია მისი ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი თარგმანის არსებობა, რომლებიც შესრულებულია კრების შემდგომ ახლო პერიოდში.³¹

30 Занемонец А. В., В чём значение Иерусалимского собора 1443 г. // Византийский Временник, Институт всеобщей истории РАН. Москва, 2009, т. 68, с. 165-169.

31 Ломидзе Е. М., Письменные источники о Флорентийской унии на Московской Руси в середине XV в. // Россия и христианский Восток. Вып. 1. 1997, с. 81.

ის ფაქტი, რომ კრებამ განიხილა ცალკე ეპარქიის პრობლემები და მიზნად არ ჰქონია ფლორენციის კრების გადაწყვეტილებების უარყოფა, მომხრეებისათვის კიდევ ერთი არგუმენტია.

კრების გადაწყვეტილებიდან ვიგებთ, რომ მისი მოწვევის მიზეზი იყო კაპადოკიის კესარიის მიტროპოლიტის არსენის მიმართვა აღმოსავლეთის პატრიარქებისადმი იმის გამო, რომ უნიის მომხრე კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა მიტროფანმა, რომელიც ფერარა-ფლორენციის კრების დროს მცირე აზიის კიზიკის მიტროპოლიტი იყო და ამ რანგში ესწრებოდა კრებას და უნიას დაუჭირა მხარი, მისი დამთავრების შემდეგ კონსტანტინოპოლის პატრიარქი გახდა მიტროფან II-ის (1440-1443) სახელით. მან კესარიის მეზობელ ეპარქიებში ეპისკოპოსებად დანიშნა უნიატები. კესარიის მიტროპოლიტმა არსენმა, რადგან მას არ ჰქონდა იმედი მიტროფან II-ს მხარდაჭერისა, მიმართა პატრიარქთა კრებას. კრებამ ის იერარქები და სამღვდელოება, რომლებსაც უნიატებმა დაასხეს ხელი, გადაყენებულებად გამოაცხადა. მიტროპოლიტი არსენს დაევალა აღედგინა წესრიგი ეკლესიაში.

იერუსალიმის კრების დადგენილებაში გაკვრითაა ნახსენები აღმოსავლურ და დასავლურ სარწმუნოებათა დოგმატური განსხვავებები, ფლორენციის კრება კი უარყოფით მოვლენადაა გამოცხადებული.

მიუხედავად იმისა, რომ იერუსალიმის კრებას ესწრებოდა სამი უძველესი კათედრის პატრიარქი, იგი მაინც არ იყო სრულყოფილი იმისათვის, რომ მიეღო ზოგადსაეკლესიო გადაწყვეტილებები და ამიტომაც არ ისახავდა ამგვარ მიზანს. მას უნდა გადაეწყვიტა კერძო საკითხი და ამასთან ერთად, გამოეხატა თავისი დამოკიდებულება ფლორენციის უნიის შესახებაც.

ქართველთა პოზიციამ საეკლესიო კრებაზე სერიოზული კვალი დატოვა საქართველო-რომის შემდგომ ურთიერთობაში, რაც გამოჩინდა 1496 წელს, როდესაც პაპს ეწვია ქართლის მეფის კონსტანტინე II-ის ელჩი ნილოსი. მისი რომში ყოფნის დროს პაპის, ალექსანდრე VI-ის კანცელარიაში სპეციალურად ქართლის მეფე კონსტანტინესთვის შეიქმნა საინტერესო დოკუმენტი – „სამახსოვრო“ მასში ნაბრძანებია, რომ სიტყვასიტყვით გადაწერონ ალექსანდრე VI-ის წინამორბედი პაპის, ეგვინიუს IV-ის (1431-1447) ერთი წერილი, აღმოჩენილი მის რეესტრში (ჩანაწერების წიგნი). წერილი შეიცავდა ეგვინიუს IV-ის იმ დათმობებს ქართული ეკლესიის მიმართ, „რომელიც გადმოცემულია (ახლა, 1496 წელს – ე.მ.) ჩვენს მიერ ქრისტეს უსაყვარლესი შვილის, ქართველთა უბრწყინვალესი მეფის, კონსტანტინეს მიმართ. წერილი ამტკიცებს, რომ მეფე საჭიროებს ასეთ დათმობას მის ქვეყანაში

მართლმადიდებლური სარწმუნოების არსებობისათვის. მეფის ასეთი დაჟინებითი თხოვნის გამო ჩვენ ვუბრძანეთ, გადასცენ (წერილის) შინაარსი, რომელიც გამოიხატება შემდეგში...³² ალექსანდრე VI-ის წერილში სამი წერტილია დასმული და აღარ ჩანს რაში მდგომარეობდა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიისადმი დათმობები. მხოლოდ ნათქვამია, რომ „ქართველი მეფე უერთდება რომის ეკლესიას. ქართველები... რომის ეკლესიასთან მათი ერთიანობის აღდგენა. 1496 წელი.“³³

კონსტანტინეს კათოლიკურ ეკლესიასთან შეერთებასა და ერთიანობის აღდგენაში ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების შემდეგ ჩამოვარდნილი უთანხმოების გაბათილება იგულისხმება. რამდენად გაიზიარა საქართველოს ხელისუფლებამ ეგგენიუს IV-ის წინადადებები თუ დათმობები, ამის გარკვევა დღეს შეუძლებელია.

საქართველოს წარმომადგენლის არგუმენტირებულმა პროტესტმა ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებების გამო, როგორც ჩანს, აიძულა პაპი ეგგენიუს IV დათმობებზე წასულიყო ქართული ეკლესიის მიმართ. სამწუხაროდ, არ გვაქვს ის დოკუმენტი, რომელშიც კონკრეტულად აისახა ის დათმობები, რომლის საფუძველზეც ნახევარი საუკუნის შემდეგ, პაპის ალექსანდრე VI-ის ბრძანებით, სპეციალურად ქართლის მეფე კონსტანტინე II-ისათვის 1496 წელს შეადგინეს „სამახსოვრო“. მინდა გამოკვლევა დავასრულო სილვესტრ სიროპულოსის შემდეგი სიტყვებით: „ამგვარად, ორიდან არც ერთმა ქართველმა არ მიიღო მონაწილეობა გაერთიანებაში, რამდენადაც მათ იგი თავიდან აიცილეს სხვადასხვა გზით.“³⁴

32 ტაბალუა ი., საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში (XIII-XVI სს.), I, გვ. 219-220.

33 იქვე, გვ. 110.

34 Воспоминания... с. 261.